

Genitiv adnominální v češtině: vývoj a současný stav

Recenzovaná monografie, jež vyšla v roce 2020, je společným dílem autorů Ondřeje Bláhy a Martina Janečky¹. Vznikla díky finanční podpoře Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR v rámci řešení projektu *Genitiv adnominální v češtině: vývoj a současný stav* (GAFF/02/2018/Janečka). Vydána byla Univerzitou Palackého v Olomouci, Filosofickou fakultou v edici *Lingvistika*, sv. 3.

Motivací k vytvoření publikace tohoto ražení byl autorům fakt, že od vydání *Vývoje předmětového genitivu v češtině Karla Hausenblase* (1958) se jiná práce, soustavněji zpracovaná, neobjevila. Autoři předepisují, že je pro jejich práci důležité využít reálně se vyskytující tvary v publicistickém jazyce. Rozebírají tedy jazyk publicistiky, sekundární jsou proto pro ně obraty hypotetických genitivů adnominálních i obraty běžné mluvy. Některé podtypy genitivu adnominálního se v této oblasti nevyskytují, zájem je směřován na genitiv produktu, dedikačního a zobrazovaného předmětu z oblasti genitivů aktantových a na genitiv vysvětlovací a stupňovací z genitivů neaktantových.

Cílem publikace je analyzovat a klasifikovat syntaktické a sémantické funkce genitivu, a to konkrétně u genitivu adnominálního. Ten autoři zobrazují komplexně, od staré češtiny až po současnost, období komparují a poukazují na důležitá spojení mezi vytyčenými obdobími. V úvodu práce je prohlášeno, že sémantické klasifikace genitivu adnominálního jsou vhodné zejména pro didaktické účely a spíše pomocné, nutné je upřít pozornost k syntaktickým analýzám a klasifikacím na nich založených.

Publikace je členěna do šesti oddílů, logicky uspořádaných, jejichž dílčí části jsou přehledně rozpracované, čtenář se postupně a systematicky seznamuje se všemi představenými jevy, a to od bazálních informací. Kategorie pádu je nejprve obecně charakterizována ve vztahu ke gramatickým kategoriím, nahlíženo je na ni skrze různá

¹ O. Bláha, M. Janečka, *Genitiv adnominální v češtině: vývoj a současný stav*. Olomouc: Vydavatelství Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, 2020, 119 s. ISBN 978-80-88278-50-4.

stanoviska, srovnávány jsou přístupy k vlastní vývojové dynamice. Přiblížena jsou pádová pojetí za pomoci slova, jehož strategie vycházejí ze strukturalismu a jeho nástupu na počátku 20. století, v tomto období se totiž pád začal vykládat jako záležitost slova, tedy záležitost morfologie. Citacemi vybraných autorů je ale doloženo, že podstata pádu ryze morfologická být nemusí, lze na ni nahlížet mnohem obecněji, a to jako na rys celé nominální fráze.

Proměna pádové problematiky z oblasti morfologické do oblasti syntaktické je doložena od začátku 2. poloviny 20. století, jež autoři využívají ke srovnání teorií týkajících se pádu jako záležitosti věty. Volně se od připomenutí významných autorů dostávají ke dvourovninné valenční syntaxi, které diferencuje dvě úrovně stavby věty. Pojetí kategorie pádu je dále představena autory zabývajícími se modelem pádové problematiky.

Genitiv adnominální se v textech postupem věků měnil, vývojový aspekt existence a fungování genitivu adnominálního v češtině je předmětem další kapitoly publikace. Autoři se jeho vývojová specifika rozhodli zkoumat v textech publicistických ve třech vybraných historických obdobích a v textech vyprávěcích s publicistickým rázem prostupujícím všemi obdobími existence psané češtiny. Každý vzorek obsahoval alespoň deset různých textů, vzorků bylo využito celkem šest.

Pro ilustraci podílu substantiv na celkovém úhrnu slovních tvarů v publicistických a vyprávěcích textech jsou využity tabulky dokládající změny frekvence substantiv ve zkoumaných obdobích. Pro vystihnutí faktu, do jaké míry se liší jednotlivé hodnoty ve zkoumaném souboru, byla využita směrodatná odchylka a přepočítání hodnoty rozptylem. Tímto vzorcem byla zjištěna frekvence pádu substantiva ve vyprávěcích a publicistických textech.

Synchronní pohled na genitiv adnominální je autory vyjeven na základě přehledu gramatických příruček a skladeb češtiny, je patrná snaha vysledovat rozdíly v popisích kategorie pádu a inkongruentního atributu. Využívají i monografické práce a články, věnující se genitivu syntaktickému i sémantickému. V rozborech je představeno a porovnáno pojednání o inkongruentním atributu a jeho primární vyjadřovací formě – genitivu adnominálním. Autoři poukazují na bohatost příkladového aparátu či na schopnost kategorizace, například členění genitivů do sémantických tříd.

Analýza publicistických textů zahrnuje sledování třech období a zaměření se na frekvence jednotlivých pádů a následně detailní zaměření na genitiv adnominální. Vycházeno bylo z textů deníku *Rudého práva* a z rubriky Zprávy internetového portálu idnes.cz. Srovnávány byly tři konkrétní roky, a to 1950, 1970 a 2000. Poměr aktantových a neaktantových genitivů je v analyzovaných textech srovnán a výsledky jsou předloženy v přehledných tabulkách. Z doložených dat prokazatelně vyplývá, že poměr výskytu aktantových genitivů je ve zkoumaných textech v každém období mnohonásobně vyšší, v posledním zkoumaném roce suverénně nejvyšší.

Závěrečná část publikace se věnuje genitivu adnominálnímu ve slovanských jazycích, pozoruhodná je návaznost šesté části, v níž autoři přibližují stejný jev v dalších jazycích, a to takových, které jsou češtině blízké jak geograficky, tak i kulturně-společensky. Vybrány byly jazyky: anglický a německý, neboť vykazují známky kulturní blízkosti češtině a také jsou příkladem neflektivních jazyků.

Cílem autorů bylo prostřednictvím této publikace analyzovat a klasifikovat syntaktické a sémantické funkce genitivu, konkrétně u genitivu adnominálního, a též nabídnout stručný přehled jeho vývoje. Pro určení frekvencí a funkcí různých pádů, zejména genitivu adnominálního, bylo využito vzorků o velikosti přibližně dvacet tisíc textových slov, z nichž plyne, že rozložení pádových tvarů substantiv bývalo ve staré a střední češtině mnohem rovnoměrnější, než je tomu v češtině současné. Autorům se podařilo srozumitelně a přehledně syntaktické a sémantické funkce genitivu přiblížit, využití publicistických textů a textů s publicistickým rázem tento cíl významně přiblížilo. Je opravdu zajímavé sledovat vývoj a změny využívání pádů, významně onoho genitivu adnominálního, v celé jeho šíři.